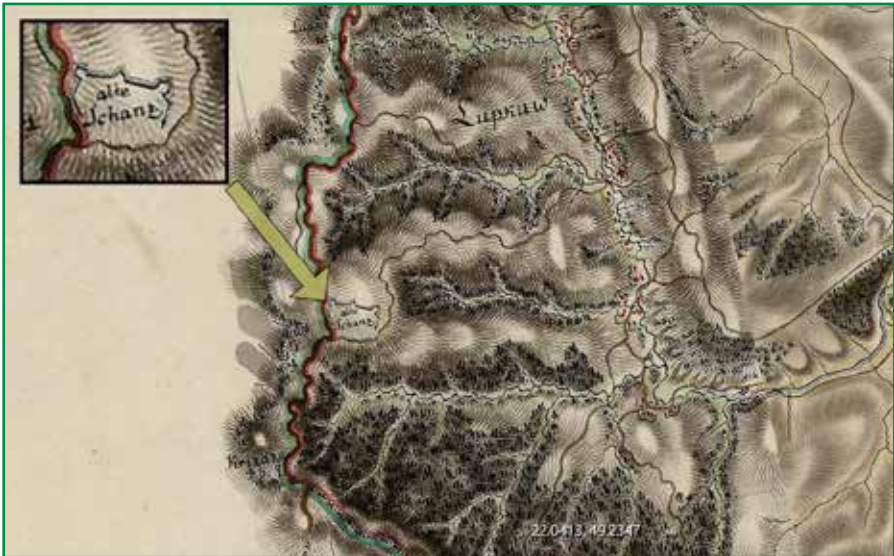

Za „Wiarę i Wolność” – o konfederatach barskich i ich obozie warownym pod Łupkowem

Fragment austriackiej mapy Miega (1779-1783)

Dojście do szańca obozu konfederatów

Aby dotrzeć na miejsce szańca trzeba najpierw wyjść nad tunel łupkowski, gdzie biegnie granica państwa, a stąd kierujemy się na południe wyznakowanym słowackim szlakiem turystycznym (czerwonym) do miejsca stojącej tabliczki kierunkowej, przy której skręcamy w lewo, idąc według znaków na miejsce reducy.

KONFEDERACJA BARSKA była zbrojnym związkiem szlachty zawiązanym 29 lutego 1768 r. w Barze na Podolu. Celem jej było sprzeciwienie się wrogiej agresji i antypolskiej polityce króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Przez 4 lata konfederaci zbrojnie przeciwstawiali się najeźdźcy, walcząc przeciwko przeważającej i lepiej wyszkolonej armii rosyjskiej. Znając swoje słabe strony, kryli się w górskich fortcach, gdzie trudno było ich osiągnąć. Od 1769 r. wzniesli kilkanaście obiektów militarnych, będących siedzibami zbrojnych oddziałów. W większości były to okalające miejsce obozu szańce ziemne, czyli obwarowania i umocnienia polowe, na które składały się waty (nasypy) i rowy. W ten sposób utworzono tańcuch obozów warownych na łuku Karpat. Było to pogranicze Rzeczypospolitej z Cesarstwem Austriackim. Stanęły wzdłuż grzbietu górskiego na długości ok. 100 km, ze skrajnymi punktami na zachodzie w Muszynie nad Przetęczą Tylicką i na wschodzie na Przetęczy nad Roztokami Górnymi. Spełniały ważne funkcje: umożliwiały gromadzenie sił wojska i zapasów wojennych, dawały osłonę przed panoszącymi się licznymi formacjami wojsk carskich, a w razie klęski umożliwiały rejtęradę na teren państwa austriackiego, ich usytuowanie pozwalało na łatwy kontakt z Generalnością w Preszowie.

Źródła historyczne wymieniają co najmniej 10 obozów górskich: Muszynka, Izby, Wysowa, Konieczna, Grab, Barwinek, Czeremcha, Radoszyce, Łupków i Roztoki Górne. Bazy powstańcze funkcjonowały od wiosny 1769 r., kiedy po niepowodzeniach na Podolu w te strony dotarli „lizać rany” oddziały Kazimierza Pułaskiego. Baza z Łupkowa legitymuje się wcześniejszą metryką, poświadczoną u schyłku 1768 r. i jest dobrze zachowanym obiektem historycznym. Wzywający ochotników do stawienia się *na miejsce, gdzie się z partią moją znajdują*, do walki z najeźdźcą, uniwersał marszałka konfederackiego województwa ruskiego Jakuba

Ignacego Bronickiego, wydany został *w obozie naszym pod Wyrawą* (koło Łupkowa) i datowany jest na 15 września 1768 r. Stare rękopisy z okresu działań konfederackich, też podają wzmianki o obozie łupkowskim. Pierwszy z nich „Manifest marszałków Grabskich”, wystawiono właśnie 30 maja 1769 r. w obozie pod Łupkowem. Skądinąd wiemy, że wiosną 1769 r. Jerzy M. Lubomirski przy obozie łupkowskim werbował ochotników do sił konfederackich, a już w końcu maja przekazał K. Pułaskiemu 100 ludzi na wyprawę litewską. Drugi z aktów zatytułowany „Wiadomość z Sanockiego dane 17 Julij 1769”, podaje, że *Pan Radzimiński* [Filip – regimentarz przemyski] *Dywizji Pułaskiego Sty* [Starosty] *Augustowskiego porucznik, oblokował się był w Łupkowie na granicy*. Szaniec pełnił swoją funkcję do 1770 r., dopóki stacjonowały w tym rejonie regimenty powstańcze i nie był wykorzystany do walki obronnej.

Wspomina o nim Oskar Kolberg, gdzie w tomie 49 jego dzieł czytamy: *We wsi Łupkowie w Sanockiem dostrzegalny jest jeszcze teraz cały obóz konfederacki, okopany, z widocznymi jeszcze prawym i lewym skrzydłami oraz występem środkowym*. Fakt istnienia obozu odnotowany został w ankiecie badania środowiska z 1936 r.: *Wśród miejscowego ludu pamięć o konfederatach przekazywana była z pokolenia na pokolenie. Pokazują [...] dwa małe pagórki w pobliżu granicy, mające być śladem obozu konfederatów*.

W lasach dzisiejszego Nadleśnictwa Komańcza zidentyfikowane są dwa miejsca obwarowań pod Radoszycami i Łupkowem. Miejsce szańca łupkowskiego leży ok. 1800 m na południe od Przetęczy Łupkowskiej, na wschód od kolumnacji Obicz 704 (Doha) w oddziale leśnym nr 163 i częściowo 162 leśnictwa Maguryczne. W tamtych czasach był to teren niezalesiony i blisko tego miejsca schodziły się dwie lokalne drogi, jedna od Łupkowa przez Łazarównię i druga od Przetęczy Łupkowskiej przez Poło-

Józef Brandt (1841-1915), „Bogurodzica”, olej na płótnie, 1909, Muzeum Narodowe we Wrocławiu

Szkic przykładowego szanieca

Lokalizacja obozu na austriackiej mapie wojskowej sporządzonej po 1839 r.

wanki (Polwanki). Po zejściu się dróg, przy szaniecu wiodła już jedna droga prowadząca przez grzbiet graniczny do Výravy. Droga ta miała istotne znaczenie, gdyż w razie niepowodzenia w boju, stanowiła ważną rokadę, pozwalającą na wycofanie się za granicę i przegrupowanie oddziałów dla obsadzenia i wzmocnienia załogi któregoś z sąsiednich obozów.

Stan zachowania śladów obozu pozwala uściślić parametry jego budowy. Fortyfikacja ziemna rozciąga się na długości ok. 280 m (wliczając rowy przy bastionach) i największej szeroko-

ści ok. 70 m. Front warowni jest zwrócony ku północnemu wschodowi. Tworzy on kurtynę złożoną z dwóch wałów ziemnych z rowami na prostych odcinkach, liczących po ok. 113 m, usytuowanych względem siebie pod kątem ok. 175°. Obydwa skrzydła kurtyny spina umieszczony w centrum, wysunięty do przodu szpiczasty dwuramiennik, którego podstawa (szyja) liczy ok. 24 m rozpiętości, boki zaś mają po ok. 16 m długości. Zewnętrzne końce kurtyny frontowej zostały zaopatrzone w dwa bastiony. Od obydwu bastionów odchodzą kurtyny boczne. Ściana bocznej lewej kurtyny szanieca składa

W. Krukar, „Mapa nazewnictwo-turystyczna Nadleśnictwo Komańcza”, 1:35 000, Krosno 2018 (fragment)

Droga z Łupkowa na Wyrawę na mapie z połowy XIX w.

Ślady umocnień ziemnych obozu konfederatów

się z dwóch odcinków o dł. 25 i 72 m, połączonych na załamaniu. Tym samym tworzą one częściową osłonę szańca w partii północno-zachodniej. Prawa kurtyna jest krótsza (ok. 38 m) i została wytyczona niemal pod kątem prostym do kurtyny czotowej. Aby umożliwić dogodny odwrót i szybki odjazd, tylna strona obiektu nie była ufortyfikowana. Po raz pierwszy dość wierny wizerunek obozu pod Łupkowem został zamieszczony i podpisany jako „Alte Schanz” w tzw. mapach Miega, sporządzanych w latach 1779-1783.

Relikty budowli, poddane w ciągu minionych dwóch i pół stuleci niszczącym oddziaływaniom przyrody i wojen, uległy częściowej destrukcji. Podczas I wojny światowej budowla została miejscami naruszona przez wykopane rowy strzeleckie i leje po wybuchach pocisków. Obecnie wał jest niski ok. 1 m, wyłpany rów także nie sięga głęboko. Zauważalny jest nieco wyższy nasyp uformowanego dwuramiennika i dwóch bastionów.

Tekst: Edward Orłowski

Nadleśnictwo Komańcza
Komańcza 125
38-543 Komańcza
tel. 13 46 77 014
komancza@krosno.lasy.gov.pl

budimex

Centrala

ul. Siedmiogrodzka 9, 01-204 Warszawa
tel.: 22 623 60 00, www.budimex.pl